

Doc. dr. sc. Jelena Kasap¹
Pravni fakultet u Osijeku

PРАВНА ОБИЛЈЕЖЈА ЖЕНИДБЕНИХ УГОВОРА НА ПОДРУЧЈУ ОСИЈЕКА И БАРАНЈЕ НА ПРИЈЕЛАЗУ ИЗ 19. У 20. СТОЛЈЕЋЕ

*UDK: 347.23 : 392.5 (497.543 „18/19“
DOI: 10.31141/zrpf.2021.58.142.1205
Pregledni rad
Primljeno: 15. 05. 2021.*

Za proučavanje imovinskopravnih odnosa bračnih drugova, imovinskopravnog položaja žene u braku, ali i drugih instituta od kojih je najpoznatiji djevojački miraz u razdoblju na prijelazu između 19. i 20. stoljeća, ženidbeni ugovori od neprocjenjiva su značaja. Iako pravnopovijesna znanost raspolaže vrijednim istraživanjima bračnog i nasljednog prava čak i kada je riječ o području Slavonije, praktična analiza pravnih isprava, tj. bračnih ugovora, u tim je istraživanjima izostala. Ovim istraživanjem nastojat će se rekonstruirati sadržaj ženidbenih ugovora očuvanih unutar zbirke javnobilježničkih isprava u Državnom arhivu u Osijeku. Raščlamba sadržaja isprava ima za svrhu istražiti je li ugovaranje imovinskopravnih odnosa između bračnih drugova bila česta praksa u društvenom životu građana Osijeka te okolice, te formu i sadržaj pojedinih ugovora. Nastojat će se utvrditi jesu li regulirani instituti u promatranom razdoblju težili k pružanju osiguranja supružnicima za vrijeme trajanja braka ili su pružali osiguranje supružnicima nakon smrti jednog partnera. Osim povijesnopravnog pristupa sadržaju arhivskog materijala, ovim će se istraživanjem nastojati utvrditi i relevantne odredbe mjerodavnog prava koje su normirale spomenute institute, ali valja napomenuti kako su određeni instituti usred neprecizne zakonske regulacije uređeni i odredbama običajnog prava.

Ključne riječi: *mjerodavno pravo, ženidbeni ugovori, miraz, javnobilježničke isprave, običajno pravo*

¹ Doc. dr. sc. Jelena Kasap, Katedra za pravnu povijest i rimsko pravo, e-mail: jkasap@pravos.hr

1. UVODNE NAPOMENE

Ženidbeni ili bračni ugovori predstavljaju institut koji ima dugu tradiciju primjene još od antičkih pravnih sustava.² Kako brak kao činjenica izaziva značajne osobne i imovinske učinke, supružnici su nerijetko, prije zaključenja braka, uređivali međusobne imovinskopravne odnose brinući se o očuvanju ranije stečene imovine, ali i o namirenju obveza nastalih za vrijeme trajanja bračne zajednice. Nerijetko su bračni ugovori sadržavali i odredbe o nasljeđivanju imovine u slučaju smrti jednog ili oba supružnika. Unatoč tome što su bračni ugovori na hrvatskom području zabilježeni od razdoblja srednjovjekovnog prava, osobito među pripadnicima viših društvenih slojeva, njihova je regulacija do druge polovine 19. st. uglavnom rezultat primjene normi običajnog prava. Kako hrvatsko područje u razdoblju srednjeg vijeka nije bilo jedinstveno, važno je spomenuti kako je naziv Hrvatska krajem 16. stoljeća obuhvaćao srednjovjekovno područje Slavonije, a privatnopravni odnosi i instituti na tom su području uglavnom regulirani posredstvom ugarskog prava.³

Ženidbeno pravo, a s tim u vezi i instituti koji su objekt istraživanja na području kontinentalne Hrvatske, u velikoj su mjeri oblikovani primjenom tradicionalnih obrazaca, tj. običajnog prava, sve do stupanja na snagu OGZ-a.⁴ Imovinskopravni odnosi u braku, kao i instituti koji sadržajno korespondiraju ženidbenim ugovorima od kojih je najpoznatiji miraz, spomenuti su u nekim statutima priobalnih gradova, i otoka, u odredbama Tripartita, no prije stupanja na snagu OGZ-a nisu jedinstveno uređeni pod zajedničkim nazivom. Usprkos tomu, česta uporaba miraza zabilježena je u javnobilježničkoj praksi srednjovjekovlja i to uglavnom kao najvažnijeg dijela ženidbenih ugovora (*Pacta matrimonialia*). Evidentno je, dakle, kako u pogledu regulacije ovih odnosa kada je riječ o srednjovjekovnom pravu ne postoji jednoobraznost.

Iz tog razloga u nastavku istraživanja nastojat će se utvrditi pravna narav ženidbenih ugovora u dostupnim izvorima običajnog prava koji su regulirali ovo

² U rimskom su pravu tzv. *Tabulae nuptiales* pisani bračni ugovori koji se pojavljuju na početku Principata. Važno je napomenuti kako ugovor nije bio važan preduvjet valjanosti braka. Bračni ugovori sadržavali su odredbe o mirazu, te o vraćanju miraza u slučaju rastave braka. *Tabulae nuptiales* postaju regulirani institut Justinianovim odredbama. U nekim slučajevima, kao što su brak robova, brak s glumicom ili njezinom kćeri, zaključenje bračnog ugovora bilo je preduvjet valjanosti bračne zajednice. Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Volume 43, American Philosophical Society, 1968., p. 728-729; Gottfried (Tübingen), "Tabulae nuptiales", in: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes edited by: Hubert Cancik and Helmuth Schneider, English Edition by: Christine F. Salazar, Classical Tradition volumes edited by: Manfred Landfester, English Edition by: Francis G. Gentry. Consulted online on 02 May 2021 http://dx.doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e1128240.

³ Beuc, Ivan, *Povijest država i prava na području SFRJ*, Zagreb, Narodne novine, 1989., str. 19. i 208.

⁴ U pojedinim je dijelovima Hrvatske kao sastavnog dijela Habsburške Monarhije Opći građanski zakonik (tj. austrijski *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, poznat u hrvatskim krajevima pod nazivom Opći građanski zakonik, u nastavku ABGB/ OGZ) stupio na snagu već 1812. godine, dok je od 1. svibnja 1853. na temelju carskog patenta od 29. studenog 1852. počeo vrijediti na čitavom njezinu teritoriju, tj. na području Kraljevine Ugarske, Hrvatske i Slavonije. Najobuhvatniji izvor običajnog prava bez sumnje je bio Verbecijev Tripartit iz 1514. godine, no u nedostatku regulacije pojedinih instituta ženidbenog prava, za potrebe ovog istraživanja bilo je potrebno konzultirati i *Institutiones iuris Hungarici*, autora Imre Kelemena iz 1818. godine.

pitanje prije stupanja na snagu OGZ-a. To je osobito važno jer su objekt raščlambe i ugovori zaključeni na području Baranje, tj. Darde, gdje se do 1921. primjenjivalo ugarsko pravo kao relevantan izvor za regulaciju ovih pitanja. Potom, u nastavku, posebna će se pozornost posvetiti regulaciji ženidbenih ugovora, tj. pravne naravi, forme i sadržaja ugovora u odredbama OGZ-a s obzirom na to da stupanjem na snagu ovog propisa različiti instituti ranije poznati ženidbenom pravu (miraz, uzmirazje, jutrenji dar, udovička plaća...) bivaju objedinjeni pod zajedničkim nazivom „ženidbeni ugovori“. Naposljetku, detaljna raščlamba dostupnih izvora, tj. isprava iz očuvanih arhivskih fondova osječkih javnih bilježnika, te jednog s područja Baranje, tj. iz Darde iz razdoblja 1890. – 1910. poslužit će kako bi se utvrdilo jesu li ugovori svojim sadržajem u potpunosti utemeljeni na odredbama tada važećeg prava ili su sadržavali i regulaciju nekih tradicionalnih instituta koji su nastali primjenom ranijih ženidbenih običaja na tom području. U tome leži i najveći doprinos ovog istraživanja. Osim interpretacije do sada neistraženog gradiva, ovo će istraživanje nastojati utvrditi mogu li se pojedini ženidbeni ugovori temeljem svojeg sadržaja tumačiti i kao vrijedni izvori nasljednog prava.

2. REGULACIJA ŽENIDBENIH UGOVORA U SREDNJEM VIJEKU

Državni arhivi na području Hrvatske u okviru bogatih zbirki gradiva srednjovjekovnog notarijata sadržavaju i ženidbene ugovore.⁵ Većina ugovora sadržana je u okviru osobnih i obiteljskih arhivskih fondova što upućuje na činjenicu kako je u većini slučajeva, barem kada je riječ o srednjem vijeku i priobalnim hrvatskim gradovima, praksa ugovaranja imovinskih odnosa bračnih drugova postojala isključivo među pripadnicima građanskog sloja ili pak među bogatijim i istaknutijim pojedincima. O tome svjedoče i brojna istraživanja u historiografiji.⁶

Da je riječ isključivo o regulaciji ovih odnosa putem običaja, govori okolnost da „bračne ili ženidbene ugovore“ nisu regulirali statuti srednjovjekovnih dalmatinskih komuna. Zaključak izveden raščlambom sadržaja vrijednih istraživanja iz historiografije potvrđuje da se pitanje ženidbenih ugovora u dalmatinskim komunama, kao i u ostalim mediteranskim gradovima, reguliralo običajima, ali s

⁵ Primjerice, u Državnom arhivu u Dubrovniku čuvaju se zapisi notara kao i zapisi nastali ispred Dubrovačke kancelarije: Fond HR-DADU-13 Ženidbeni ugovori i mirazi (*Pacta matrimonialia*) sastoji se od dvije serije: HR-DADU-13-1 Knjige o ugovorima i mirazu (*Libri doctium Notariae*). U državnom arhivu u Pazinu u arhivskom fondu Bilježnici Pazina nalazi se i fond sa ženidbenim ugovorima. HR-DADU-13-2 Ženidbeni ugovori (*Pacta matrimonialia*). HR-DAPA-6, *Bilježnici Labina* (1525/1797). Vidi više: Lalić, S., 1984.

⁶ Popić, T., 2012., 57-85; Peres, Z., 2002., str. 77-87; Peres, Z., 2019., str. 26-49; Bander, T., 2009.; Andrić, T., 2014.; Janeković Römer, Z., 1994.; Cvitanić, A., 2002.; Janeković Römer, Z., 2007.; Pezelj, V., Štambuk Šunjić, M., 2018., str. 557-578.

tendencijom građana da sadržaj ugovora formaliziraju notarskim ispravama radi lakšeg dokazivanja u slučaju spora.⁷

Odredbe pojedinih statuta dalmatinskih komuna reguliraju formu i sadržaj ugovora o mirazu, ali i ugovorno obećanje braka i zaručaka te samog vjenčanja.⁸ Nerijetko su takvi ženidbeni ugovori sadržavali isključivo odredbe o mirazu.⁹ Ugovori o mirazu, prema tome, oni su pravni poslovi koji su zaključeni u istoj formi kao i srednjovjekovni ženidbeni ugovori, tj. prema pravilima koji vrijede i za drugu vrstu ugovora sastavljenih u obliku notarskih isprava. Iz toga zaključujemo kako su ista pravila vjerojatno bila primijenjena i na ugovore kojima su bračni drugovi međusobno ugovarali i druge imovinske odnose u braku, ne samo miraz.¹⁰ Prema sadržaju očuvanih bračnih ugovora na području zadarske komune uočavamo da su redovito sadržavali podatke o strankama, svjedocima, oznaku dana kada su zaključeni, ali i namjeru stranaka da stupaju svojevóljno u brak te da će izvršavati bračne obveze. Ugovori su sadržavali detalje o sastavu miraza, ali i ugovornu kaznu koja se imala platiti u slučaju neizvršenja ugovorne obveze. Popić smatra kako je osobito značajan element ugovora pristanak obiju stranaka na zaključenje braka s obzirom na to da je navedeni institut, vjerojatno preuzet iz rimskog prava, ovim ugovorima davao značajnu duhovnu dimenziju (Popić, 2012., str. 66). Bračne su ugovore uglavnom zaključivali roditelji (najčešće otac) ili skrbnici nevjeste i ženik, što znači da djevojka nije samostalno odabirala bračnog partnera, već se vodila preporukama svoje obitelji (Andrić, 2014., str. 248).

⁷ „Sklopanje braka bila je pravna stvar, a nakon usmenog dogovora slijedilo je sklopanje pravnog čina sastavljanjem bračnog ugovora pred javnim notarom (*sponsalia*). Naime, *sponsalia* ugovore uvijek su sklopali roditelji (najčešće otac) ili skrbnici nevjeste i ženik, što znači da je djevojka pri odabiru bračnog partnera slijedila, najblaže rečeno, preporuke svoje obitelji“, Andrić, T., 2014., str. 232. O istome vidjeti: Janeković Römer, 2007., str. 133; Janeković Römer, 1994., str. 7; Popić, 2012., str. 64; Bender, 2014., str. 20-21, 30.

⁸ Takav zaručni, tj. vjenčani ugovor mogli su zaključiti sami zaručnici, ali najčešće su ih sklopali otac ili majka za sina ili kćer. Obje su stranke prilikom zaključenja ugovora davale neku vrstu kapare, „*arrae sponsaliciae*“ što su mogle biti ili pokretnine ili zalog nekretnina kao jamstvo da će doći do izvršenja ženidbe. Vidi primjerice, Splitski statut, knjiga III., cap. 124. Više o značenju i uporabi instituta „*arrae sponsaliciae*“, vidi: Cvitanić, 2002., str. 120-121.

⁹ Brojna istraživanja bave se pravnom prirodom miraza te ih se za potrebe ovog istraživanja samo navodi. Miraz, lat. *dos* predstavljao je imovinu koju je žena od svojih roditelja donijela prilikom stupanja u brak. Žena je bila vlasnica miraza, no njezina stvarnopravna ovlaštenja u pogledu imovine koja je objekt miraza bila su ograničena. U nekim statutima dalmatinskih komuna žena nije bila ovlaštena raspolagati mirazom za vrijeme suprugova života. Često nije mogla raspolagati mirazom bez odobrenja komunalnog načelnika, osim ako je miraz predstavljao jedinu imovinu za očuvanje egzistencije obitelji; Cvitanić, 2002., str. 289. Vidi odredbe Trogirskog statuta, libri III, cap. 14., Dubrovački statut, knjiga IV, gl. 32., Korčulanski statut, cap. XXXVIII, stare redakcije, *De vxore iuduata*, cp. XLII nove redakcije. Više o mirazu u rimskom pravu: Spevec, F. J., 1888., str. 116-199. O pravnom statusu miraza u zagrebačkom Gradecu kao i u Iločkom statutu vidi: Margetić, 1996., str. 319-320.

¹⁰ „Prilikom sastavljanja ugovora svi bilježnici u Zadru i njegovoj okolici imali su obavezu unijeti u ispravu imena ugovaratelja i svjedoka te navesti dan, mjesec i godinu sklopanja ugovora, a izjava ugovaratelja trebala je biti napisana cjelovito, od riječi do riječi.“, Zadarski statut, knj. 2, gl. 89, 209. Tome u prilog govori sadržaj ugovora o mirazu analiziran temeljem notarskih isprava zadarskih bilježnika tijekom 14. st. (Glavan, 2008., str. 277). Još jedan vrijedan pregled sadržaja bračnih ugovora, tj. ugovora o mirazu donosi Popić (Popić, 2012., str. 57-85). Posebno o sadržaju bračnih ugovora vidi na stranici 65. posljednjeg izvora s osvrtom na bilješku br. 28.

Na području kontinentalne Hrvatske, tj. na području Slavonije, najznačajni izvor običajnog prava bio je Verbecijev Tripartit.¹¹ Kao što je već ranije spomenuto, Tripartit nije izričito regulirao ženidbene institute jedinstvenim nazivnikom. No, usprkos tomu, tumačenjem odredaba koje reguliraju miraz, institut djevojačkog prava (*de iure capillari*) te uzdarje ili uzmirazje (*contrados*) može se steći uvid i u poneke osobitosti ženidbenih ugovora koji su zaključivani u razdoblju kasnog srednjeg vijeka na području primjene hrvatsko-ugarskog prava.¹²

Prije no što se obrazlože obilježja pojedinih instituta važno je posebno naglasiti kako miraz u običajnom pravu Tripartita nije bio podudaran s rimskim mirazom.¹³ Hrvatsko ugarsko privatno pravo poznavalo je dvije vrste miraza, zakonski i ugovorni.¹⁴ Kako je zakonski miraz predstavljao zaseban institut koji se isplaćivao udovicama nakon muževe smrti, nema osobito značenje kao ženidbeni ugovor u smislu regulacije imovinskih odnosa u braku koji su regulirani prije ili prilikom zaključenja braka. S druge strane, pismeni ili ugovorni miraz (*dos scripta vel conventionalis*) zaslužuje posebnu pozornost. Radilo se o ugovoru koji se zaključivao prije braka te se iz tog razloga nazivao vjereničkim ugovorom (*contractus sponsalisticus*), a radilo se o stanovitom iznosu što ga je odredio muž, koji se imao isplatiti udovici nakon njegove smrti. Iznos miraza nije bio određen zakonom i uvijek je morao biti ugovoren pismeno kako bi se u slučaju spora mogao dokazati pred sudom (Lanović, 1928., str. 114). No, s obzirom na trenutak u kojem se isplaćivao ovaj miraz, primarna mu je funkcija osigurati uzdržavanje udovice nakon muževe smrti. Time, ovaj institut nije predstavljao ono što čini miraz poznat u kasnijim izvorima prava, tj. imovinu koju je žena unosila u brak kako bi mu olakšala nositi terete i obveze tijekom trajanja bračne zajednice. U tom smislu može se zaključiti kako je ugarsko pravo poznavalo vrlo specifičan oblik miraza u odnosu na ostale pravne sustave koji su definiciju instituta temeljili na rimskom pravu.

¹¹ *Tripartitum* ili *Opus Tripartitum* (lat. *Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae*) jest zbornik mađarskog običajnog prava koji je sastavio István Werbőczy. Tripartit je plod recepcije rimskog prava u kontekstu običajnog feudalnog prava kakvo je bilo primjenjivano u Ugarskoj i Hrvatskoj. djelo je pisano na latinskom jeziku i uz korištenje latinske/rimske pravne terminologije. Više o značaju pravnog izvora: Rady, 2015., str. 14.

¹² Institut djevojačkog prava (*de iure capillari*) odredio je svakoj djevojci pravo na primjereno uzdržavanje, odgoj i opremu za slučaj udaje iz nasljednih nepokretnih dobara koja su pripala isključivo muškoj lozi (Lanović, 1928., str. 107). Oprema za slučaj udaje zaslužuje pozornost s obzirom na to da je nerijetko u sadržaj ženidbenih ugovora žena upravo unosila odredbe o opremi koju je primala prilikom udaje i koja je morala biti usklađena s njezinim statusom i očevom ostavinom. Iako ugovori nisu upućivali na naziv ovog instituta, iz njihova se sadržaja može iščitati kako su žene unosile u sadržaj ugovora upravo ono što je činilo sadržaj djevojačkog prava na opremu.

¹³ U rimskom pravu donosi žena mužu miraz, a po običajnom pravu Tripartita to je ona zakonom označena imovina koju dobije žena po smrti muževoj iz njegove imovine. A razlika je i u svrsi, „... jer po rimskom pravu služi miraz *ad matrimonii onera ferenda*, dočim po našem ima tu svrhu, da se žena nagradi za bračnu vjernost, s toga se taj miraz može nazvati *vjernostbina*, koji naziv opravdava i Werbőczyjeva definicija o § 2 t. 91, I. *dotatitum* (= *dos*, jer ove rieči rabi Werbőcz *promiscue* za miraz) *est merces foeminarum, legitime conjugatarum ob debitum matrimonii de bonis et iuribus possessionariis maritorum juxta status illorum*.“ (Sporčić, I., 1884., str. 98).

¹⁴ Zakonski miraz (*dos legalis*) pripadao je udovicama plemića prema njihovu rangu i razmjerno njihovu posjedu u „plemičkim nepokretostima“, a isplaćivao se na zakonom propisani način. Više: Lanović, 1928., str. 112-113.

Prema mišljenju Putza, ovaj je institut sličniji jutrenjem daru, *Morgengabeu*, koji je poslije reguliran austrijskim OGZ-om (Putz, 1870., str. 317).

Lanović u udžbeniku o privatnom pravu Tripartita ističe kako se „... *miraz razlikovao od ostalih vjereničkih ili bračnih obećanja, ugovora i darova kojima je bila više pred očima bračna zajednica negoli udovičko stanje ženino*“ (Lanović, 1928., str. 114). Iz toga slijedi kako su instituti koji sadržajno korespondiraju ženidbenim ugovorim u smislu sadržaja ovog istraživanja u Tripartitu normirani kao ženina prćija i uzmirazje. U tom smislu ženina prćija (*De allatura et parapherno*) predstavljala je sve što je žena donijela svome mužu i što je mužu pripalo, bila to djedovina ili stečena dobra, nepokretne ili pokretne stvari (Jung, 1818., str. 97). Prema odredbama tripartitnog prava, muž se kod zaključenja braka često obvezivao na isplatu određene svote u korist žene. Takva se obveza nazivala uzmirazjem (*contrados*). Uzmirazje je bilo iste naravi kao i miraz pa se imalo prosuđivati prema istim pravilima.¹⁵ Razlikovalo se od miraza po tome što ga je u bračnu zajednicu donosio ženik. Unatoč tome što su posljednja dva instituta regulirana običajnim pravom, u sadržaju Tripartita ne stoji ništa o formi u kojoj su navedeni instituti bili zaključivani. Tu prazninu popunila je pravna zbilja. Naime, u arhivskim fondovima notarskih ureda na području Slavonije, zabilježeno je više isprava koje su pod nazivom „ženidbeni ugovori“ uređivali pravnu narav i posljedice primjene prethodno opisanih imovinskih raspoložbi te se stoga može zaključiti kako su navedeni ženidbeni ugovori u pogledu pravne regulacije temeljeni na tripartitnom pravu.

Izostanak regulacije ženidbenih ugovora vrijedi za Iločki statut, rijedak izvor slavonskog običajnog prava, koji je u značajnoj mjeri temeljen na odredbama ugarskog prava, a u nekim slučajevima vrlo jasno govori o razvoju pojedinih privatnopravnih instituta na području kasnosrednjovjekovne Slavonije. U pokušaju popunjavanja ove praznine nastojalo se konzultirati ugarsko pravo koje je na području kontinentalne Hrvatske, tj. Međimurja i Baranje, nerijetko služilo kao isključivi izvor za regulaciju nekih privatnopravnih instituta. Čini se kako ni ostali važeći propisi nisu ponudili izričit okvir za regulaciju ženidbenih ugovora.¹⁶ Pravni okvir za normiranje miraza i uzmirazja (*dos et contrados*), osim u odredbama tripartitnog prava, jasno se može iščitati i iz Kelemenovih *Institutiones juris Hungarici privati*. Prema ugarskom pravu, prije stupanja na snagu austrijskog OGZ-a, ženidbenim ugovorima uobičajeno je bilo smatrali bilo koji pisani ugovor (*pacta dotalia, contractus matrimonialis*) koji je zaključen u vrijeme vjeridbe, a

¹⁵ Ako je muž umro bez oporuke i bez djece, *contrados* je nasljeđivala udovica koja ga je nadživjela. Ako je pak žena umrla prije muža, njezini nasljednici nisu imali nikakvo pravo na uzmirazje. (Dec. Cur. 630. p. 124. Licet Tituli 93. 94. 96. 97. 98. 104. et 105. *Imae ac reliquae leges de dote dumtaxat mulieribus competente, earumque excontentatione disponant, si tamen contractu matrimoniali mediante per sponsum sponso Contrados obligata est; et haec post consummatum Matrimonium nullis directis successoribus relictis marito praemortuuro resp. non alias massam successionelem a marito defunctae, vel legatariis ejus repetere possunt, quam excontentata contractualiter obligata contradote: quia successio cum onere vadit, contractus vero stricti juris sint etc.*) (Jung, 1825., str. 374).

¹⁶ Više o obilježjima ugarsko-hrvatskog prava vidjeti: Béli, Petrak, Žiha, 2012., str. 59-76.

koji je u svojem sadržaju regulirao *paharaphernum*, juternji dar ili najčešće miraz (Jung, 1825., str. 360).

U nedostatku izričite regulacije ovih pravnih poslova u dostupnim izvorima ugarsko-hrvatskog prava, recentna mađarska pravno-povijesna znanost poslužila je za rasvjetljenje nekih obilježja ugovora u kasnom srednjovjekovnom razdoblju. Po provedenom opsežnom istraživanju ženidbenih ugovora na području srednjovjekovne Ugarske, autorica Peres zaključila je o postojanju pravne praznine kada je riječ o regulaciji ugovora bilo zakonskim bilo običajnim pravom.¹⁷ Analiziravši sadržaj bračnih ugovora koji su u obliku javnobilježničkih isprava bili česti u pravnoj praksi mađarskih gradova, Peres zaključuje o pojavnosti imovinskopravnih raspoložbi koje su u sadržaju pojedinih ugovora upućivale na različite izvore. U nekim slučajevima raspoložbe su usklađene sa zakonima zemlje, u nekim slučajevima s odredbama Tripartita (uglavnom u slučaju kada je ugovor bio predmet spora u sudskoj parnici), a oni posebni u skladu s običajima istaknutih mađarskih obitelji (Peres, 2019., str. 35-36). Shodno tome, čini se kako je sadržaj tih ugovora normiran različito prema potrebama pojedinačnih slučajeva, no u skladu s običajima, a razmatranje normativnog okvira pitanje je do kojeg je dolazilo u rijetkim slučajevima njihova neizvršenja.

Zaključno se može konstatirati kako su u pogledu regulacije ženidbenih ugovora na srednjovjekovnom teritoriju Hrvatske vrijedile odredbe sadržane u gradskim statutima, običajno pravo Tripartita te kanonsko pravo. Dakako, dostupni izori ne referiraju se izričito na ženidbene ugovore, već u tu kategoriju pravnih poslova uvrštavaju miraz, uzmirazje te druge opisane institute zaključene u formi notarskih isprava koji su isključivu primjenu imali na području srednjovjekovnih gradova. Valja osobito naglasiti kako je u pogledu bračnog prava nekih dalmatinskih komuna dominantan utjecaj kanonskog prava s obzirom na to da su crkveni sudovi u velikoj mjeri bili nadležni za rješavanje ove problematike u slučaju spora (Peres, 2019., 35-36; Andrić, T., 2014., str. 232.¹⁸ Isto se ne može tvrditi za područje primjene ugarskog prava s obzirom na to da je na tom području zabilježena isključiva nadležnost građanskih sudova za problematiku bračnih ugovora (Peres, 2019., 36).

¹⁷ Autorica se u svojem istraživanju poziva na istaknutog mađarskog pravnik koji je zaključio da Mađari kao narod nikada nisu bili skloni zaključenju ovih ugovora te da je pravna regulacija istih nastupila tek nakon što je austrijski OGZ stupio na snagu 1853. No, kada je riječ o pojavnosti bračnih ugovora u pravnoj zbilji, autorica smatra kako je praksa pokazala upravo suprotno (Peres, 2019., str. 35-36).

¹⁸ Više o sklapanju bračnih ugovora pred crkvenim institucijama kao i o slučajevima parnica vođenih zbog vraćanja miraza pred crkvenim sudovima vidi: Popić, 2012., 57-85. *Decretum Gratiani (Kirchenrechtssammlung)* C. VI. Sine publicis nuptiis nullus ducat uxorem. Item ex Concilio Arelatensi, c. 6. „Nullum sine dote fiat coniugium; iuxta possibilitatem fiat dos, nec sine publicis nuptiis quisquam nubere uel uxorem ducere presumat. Gratian. His omnibus auctoritatibus occultae nuptiae prohibentur, atque ideo, cum contra auctoritatem fiunt nuptiae, pro infectis haberi debent.“

„Crkva je monopol nad jurisdikcijom u sklapanju braka stekla još tijekom Gregorijanske reforme u 11. st., a potom ga je, kroz zaključke raznih sinoda, koncilijarnih zakona te putem dekreta, formalizirala u kanonskom pravu“ (Andrić, T., 2014., str. 249).

3. REGULACIJA ŽENIDBENIH UGOVORA U SADRŽAJU OGZ-A

U pojedinim je dijelovima Hrvatske koji su bili u sastavu Habsburške Monarhije Opći građanski zakonik (tj. austrijski *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, poznat u hrvatskim krajevima pod nazivom Opći građanski zakonik, u nastavku OGZ)¹⁹ stupio na snagu već 1812. godine, dok je od 1. svibnja 1853. na temelju carskog patenta od 29. studenog 1852. počeo vrijediti na čitavom njezinu teritoriju, tj. na području Kraljevine Ugarske, Hrvatske i Slavonije. Gross, 1985., str. 109; Gavella, Alinčić, Klarić, Sajko, Tumbri, Stipković, Zlatan, Josipović, Gliha, 1994., str. 11.

Stupanjem na snagu OGZ-a na hrvatskom su području prvi put izričito regulirani ženidbeni ugovori. Time je popunjena praznina koja je ove pravne poslove nerijetko označavala drugim nazivima, a sve imovinskopravne odnose koje su bračni drugovi zaključivali uoči ili nakon stupanja u brak zakonodavac je obuhvatio zajedničkim nazivom „ženidbeni ugovori“. Ženidbeni ugovori regulirani su u dvadeset i osmom poglavlju OGZ-a pod naslovom „Ugovori ženidbeni“ (Rittner, 1876., str. 162). Prema definiciji u § 1217. OGZ-a: „*Ženidbeni ugovori su one pogodbe koje se radi saveza ženidbenog čine o imovini i imaju navlastito za predmet: miraz (dotu, prćiju), uzmirazje; jutrenji dar, zajednicu dobara, upravljanje i uživanje vlastite imovine; nasljedovanje, ili za slučaj smrti određeno dosmrtno uživanje imovine i udovičku plaću.*“²⁰

Prema zakonskoj definiciji, ženidbenim su se ugovorima imali smatrati ne samo oni ugovori koje su u pogledu imovinskopravnih odnosa u braku zaključili bračni drugovi, već i one pogodbe koje su sklopljene između jednog bračnog druga i treće osobe ako imaju za predmet uređenje imovinskih odnosa u bračnoj zajednici (Rušnov, 1910., str. 609). Zakonom su nabrojane pojedine vrste ženidbenih ugovora u odredbi § 1217. OGZ-a premda nabranje nije taksativno i ženidbenim su se ugovorima u smislu ove odredbe smatrale i druge pogodbe koje za predmet imaju utanačenja koja nisu općenita, a koja uređuju imovinske odnose u braku. Tako primjerice, oprema je mogla biti uvrštena u ženidbene ugovore jer ima istu pravnu narav kao i miraz, a to je često i bio slučaj u praksi (Rušnov, 1910., str. 609).

¹⁹ Opći građanski zakonik pod nazivom *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* proglašen je carskim patentom 1811. godine u austrijskim nasljednim zemljama Habsburške Monarhije. Bio je izrađen po uzoru na pandektno pravo, kanonsko, feudalno i njemačko običajno pravo (Stein, 2007., str. 126; Vuković, 1955., str. V-VII). O postupku donošenja zakonika vidi više: Van den Berg, 2007., str. 85-119; Beuc, 1989., str. 19 i 208. O utjecaju odredaba ABGB-a/OGZ-a na hrvatsku pravnu tradiciju vidjeti: Petrak, 2002., str. 1047-1050.

²⁰ U sadržaju zakonske odredbe zakonodavac se odlučio za ženidbene ugovore upotrijebiti naziv „*Ehepakt*“, a ne „*Ehevertrag*“ koji se odnosi na pogodbe ženidbene u smislu definicije ženidbe u § 44 OGZ-a, koja označava zakonito očitovanje volje dviju odraslih osoba različitog spola da će živjeti u neraskidivoj zajednici, djecu radati, o njima brinuti, i jedna drugoj zamjenito pomagati. Vidi više: Klang, 1932., § 1217. U hrvatskom izdanju građanskog zakonika koristi se izraz „ženidbeni ugovori“ (Rušnev, 1910., str. 608-609). O istome: Ehrenzweig, 1937., str. 140. O značenju „*Ehevertrag*“ § 44 OGZ-a vidi: Linden, 1839., str. 17; Linden, 1834., str. 17.

Jedna važna osobitost ženidbenih ugovora u smislu § 1217. OGZ-a jest da su mogli biti zaključeni u bilo kojem trenutku, prije ili nakon ženidbe (Rušnov, 1910., str. 609). Odredbama OGZ-a ništa osobito nije određeno u pogledu oblika zaključenja ženidbenih ugovora. Poseban oblik zaključenja ženidbenog ugovora predviđen je samo u slučaju § 1249 tj. u slučaju kada supružnici ili jedan od njih ugovaraju međusobno nasljeđivanje buduće imovine. Takav je ugovor morao biti zaključen u pisanom obliku i u skladu sa svim zakonskim uvjetima valjanosti pisane oporuke.²¹

Premda od trenutka stupanja na snagu OGZ-a na hrvatskom području ženidbeni ugovori nisu morali biti sastavljeni u nekoj posebnoj formi, najčešće su se zaključivali u pisanom obliku i pred svjedocima. Novinu u pogledu oblika zaključenja ženidbenih ugovora donosi Zakonski članak XXXV. iz 1874. godine time što uvodi obvezu zaključenja ženidbenih ugovora kod javnih bilježnika, odnosno ovjeru privatno zaključenih isprava kod javnih bilježnika.²² Zakonski članak XXXV. određuje nadalje kako se navedena odredba ima odnositi samo na one ugovore koji će biti sastavljeni nakon njezina stupanja na snagu. Odredba nije djelovala retroaktivno (Peresz, 2002., str. 81-82). Godine 1886. Zakonski članak XXXV. o javnim bilježnicima iz 1874. godine izmijenjen je i dopunjen.²³ S tim u vezi, Zakonski članak VII/1886. u § 22 ističe kako je za valjanost pravnog posla bila potrebna javnobilježnička isprava, između ostalog i kod ugovora kojima bračni drugovi uređuju svoje imovinskopravne odnose neovisno o tome sklapaju li se ugovori prije braka ili ne.²⁴ Nepoštovanje zakonske forme zaključenja ženidbenih ugovora dovodilo bi do nevaljanosti pravnog posla, a svaka je stranka u tom slučaju morala vratiti sve što je dobila. Privatne isprave koje su sastavljene između bračnih

²¹ O ženidbenim pogodbama i njihovu obliku kao i o primjerima zaključenja ženidbenih ugovora primjenom pravila OGZ-a vidi: Poglavlje V. *O ženidbenih Pogodbah*, Jurašić, 1878., str. 56-57.

²² „Moderno javno bilježništvo na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije bilo je uvedeno carskim patentom 1858. kojim je prošireno važenje austrijskog Bilježničkog reda iz 1855., a stupio je na snagu 1. studenoga 1859. Taj je propis 1886. proširen i na dotadašnje krajiško područje pripojeno 1882. civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji. Već nakon ukidanja apsolutizma, a na osnovi zaključka Judex-kurijalne konferencije iz 1861., Bilježnički red stavljen je izvan snage u Ugarskoj, a Ugarski je sabor 1874. samostalno uredio javnobilježničku djelatnost Zakonskim člankom XXXV.“ (Krešić, 2010., str. 94-96).

²³ Za uređenje imovinskopравnih odnosa među bračnim drugovima potrebna je javnobilježnička isprava pa prema tome obična kupoprodajna isprava, ukoliko žena kao sukupac ne isplati iz svojih sredstava kupovninu za svoj dio, ne može biti osnovom kakve zajedniče tekovine, nego predstavlja za nju samo darivanje po mužu uplaćene kupovne svote i muž zadržava pravo da potražuje natrag dobro. A ako brak bude razveden krivicom žene, on može da traži natrag darovanu cijenu, a ne dobro (Svoboda, 1926., str. 143).

²⁴ Svoboda, 1926., str. 143.

drugova, prema tome nisu imale nikakvu dokaznu snagu (Svoboda, 1926., str. 143).²⁵

U pogledu sadržaja pogodaba koje su redovito bile sastavni dio ženidbenih ugovora zakonodavac je u sadržaju u § 1217. OGZ-a naveo: *miraz (dotu, prćiju), uzmirazje; jutrenji dar, zajednicu dobara, upravljanje i uživanje vlastite imovine; nasljedovanje, ili za slučaj smrti određeno dosmrtno uživanje imovine i udovičku plaću*. Neke pogodbe zaslužuju posebnu pozornost s obzirom na to da su sadržane u ženidbenim ugovorima koji su detaljno raščlanjeni dalje u istraživanju. Iz tog je razloga važno napomenuti kako svrha ovog istraživanja nije utvrditi svaki pojedini oblik ženidbenog ugovora – na namjeru zakonodavca u § 1217 ima ih više – već pozornost posvetiti normativnom okviru onih ugovora koji su česti u primjeni na osječkom području te nešto šire, na području Baranje krajem 19. st.

Najzastupljenija imovinska raspoložba u sadržaju ženidbenih ugovora u razdoblju na koje je istraživanje usmjereno jest miraz (dos).²⁶ Rimski institut poslužio je kao temelj zakonodavcu prilikom regulacije ovog instituta čija je temeljna svrha osigurati suprugu lakše podnošenje bračnih tereta te troškova nastalih vezano uz uzdržavanje supruge i djece. Miraz je najčešće davala supruga iz vlastite imovine ako ju je imala, u suprotnom navedena je obveza teretila njezine roditelje, djedove i bake sukladno redu kojim su bili obvezni uzdržavati je.²⁷ Miraz se imao sastojati od stvari kojima je bilo moguće utvrditi vrijednost. Dakle, predmet miraza mogla je biti svaka stvar koja je u prometu. Miraz se mogao sastojati od tjelesnih stvari, ali i od stvarnih prava, tražbina, ustupa tražbina... Premda vrijednost miraza nije utvrđena odredbama zakona u sadržaju odredaba koje reguliraju ovaj institut, spominje se „pristojan miraz“. Visina miraza ovisila je o okolnostima pojedinog slučaja, dakle o staležu i imovini ženine obitelji.²⁸ Zanimljivo je spomenuti kako su roditelji bili obvezni dati miraz samo u slučaju kćerine prve udaje, a u slučaju propasti ili gubitka miraza nisu ga bili obvezni nadopuniti.²⁹ Da je srednjovjekovna praksa prema kojoj

²⁵ Vidi primjer iz sudske prakse: „Ženitbena pogodba: „ako baba vjerenice naprosto bez ikakove formalnosti obreće miraz, to nevradi. Vrhovno sudište bečko riešenjem od 3. travnja 1891 br. 2884 dokine osudu drugoga, a potvrdi onu prvoga suda. Razlozi: Pošto se po S 1217 ogz. pod ženitbenim ugovorom razumieva pogodba, koja se u nakani da dodje do braka uglavljuje ob imovini, i pošto ta pogodba može imati za predmet miraz, a pojam miraza po § 1218 ogz. obuhvaća onu imovinu, koju supruga ili za nju tko treći predaje ili osjegurava suprugu, da se laglje namiruju troškovi bračne zajednice; to ne može biti temeljite sumnje, da se ovdje radi o ženitbenoj pogodbi. Valjanost ovake pogodbe pako ovisna je, prema naredjenju § 1.lit. a. zakona od 25. srpnja 1871 (dzl. br. 76) o tom, da se sastavi bilježnički spis; zato se gledeć na zahtjev tužiteljice, da joj se isplati ostatak miraza, ne može iz puke ustmeno sklopljene pogodbe izvesti pravo tužbom potražiti tu isplatu.“ *Mjesečnik pravičnoga društva u Zagrebu*, God. XVIII, br. 11., 1892., str. 32.

²⁶ § 1218. OGZ-a: „Pod mirazom se razumieva ona imovina, što ju žena ili za nju netko treći daje ili obećava mužu, da bi lakše izdržao troškove povezane sa ženidbom.“

²⁷ Prema § 143. OGZ-a obvezu je primarno imao otac, potom majka, a ako ni ona nije na životu ili nije imala dostatnu količinu sredstava, obveza je teretila djedove i bake, prvo s očeve, potom s majčine strane. *Mjesečnik pravičnoga društva u Zagrebu*, God. XVIII, br. 11., 1892., str. 32.

²⁸ Proizlazi iz sadržaja § 1221 OGZ-a prema kojem je sud bio obavezan odrediti primjerenu visinu miraza u skladu s okolnostima pojedinog slučaj ako visinu miraza nisu odredili oni koju su na to obvezni. Visinu miraza trebao je „na brzu ruku“ odrediti sud u izvanparničnom postupku bez opširnog dokaznog postupka, s područja stanovanja one osobe koja je bila obvezna dati miraz (Rušnov, 1910., str. 618).

²⁹ § 1223 OGZ-a.

su roditelji određivali supružnike svojoj djeci, poznata još u statutima dalmatinskih komuna, zaživjela i nakon kodificiranja građanskog prava, svjedoči odredba § 1222 prema kojoj roditelji nisu bili obvezni predati miraz kćeri ako se ona udala protivno njihovoj volji ili bez njihova znanja. Navedena je odredba kažnjavala djevojke koje su izabirale bračne partnere protivno volji roditelja, dok se kao razlog za uskratu miraza najčešće navodilo nepoštovanje roditelja.³⁰

Za vrijeme trajanja bračne zajednice, muž je mogao koristiti miraz i njegove priraštaje. Međutim, vlasništvo miraza zadržavala je žena. Pravni položaj supruge u pogledu miraza bio je izjednačen s položajem zajmoprimca.³¹ Žena je pravo ostvarivala muževom smrću, a u slučaju kada bi umrla prije njega, miraz je imao pripasti njezinim nasljednicima.³² U sadržaju ženidbenih ugovora analiziranih u nastavku u tome pogledu nisu utvrđena odstupanja.

Ženidbeni ugovori zaključeni nakon stupanja na snagu OGZ-a često su uz miraz sadržavali i odredbe o uzmirazju. Uzmirazje je bila protučinidba za miraz koju je davao mladoženja ili netko treći kako bi se za vrijeme trajanja braka uvećala vrijednost miraza. Dakle, radilo se o institutu iste pravne naravi kao što je miraz već time što je koristio za olakšanje troškova bračne zajednice, ali i time što nije pripadao ženi za vrijeme trajanja braka. Roditelji mladoženje nisu bili obvezni odrediti uzmirazje, no kako su roditelji, tj. skrbnici nevjeste nerijetko ugovarali miraz, bilo je primjereno da i mladoženja, u skladu s mogućnostima svoje obitelji, dobije određenu imovinu, tj. opremu za brak.³³

Ženi je uzmirazje pripalo samo nakon smrti muža i po tome se ovaj institut razlikuje od miraza. Ženini nasljednici nisu imali pravo na uzmirazje ako je žena umrla prije muža.³⁴ Važno je spomenuti kako je ovaj institut moguće utvrditi samo u sadržaju onih ženidbenih ugovora koji su također regulirali i miraz. Pretpostavka valjanosti, ali i pojavnosti uzmirazja bio je miraz uz napomenu kako je obećanje

³⁰ U slučaju spora o tome imaju li roditelji opravdan razlog za odbijanje predaje miraza, nadležnost suda određivala se isto kao i u ranijem slučaju § 1221 OGZ-a.

³¹ O tome u § 1228-1230. OGZ-a. Za komenatar vidi: Rušnov, 1910., str. 618.

³² § 1229 OGZ-a. „Po zakonu, miraz poslije smrti muža, pripada opet njegovoj ženi, a ako bi ova prije njega umrla, pripada njezinim nasljednikom. Za da se žena, ili njezini nasljednici izključe od miraza, to mora biti izrično ugovoreno. Onaj koj miraz dobrovoljno oprediel, može ugovoriti, da mu bude povratjen poslie mužljeve smrti.“

Zakonskom je odredbom dopušteno da onaj tko daje miraz isključi ženu ili njezine nasljednike od miraza. Tj. nije zabranjeno obvezniku predaje miraza ugovoriti da mu se miraz nakon muževe smrti ima vratiti. Ova odredba sporna je s obzirom na to da zakonodavac nije jasno odredio može li svaka osoba koja je dala miraz zahtijevati i vraćanje miraza nakon muževe smrti. Rušnov u komentaru OGZ-a jasno ističe kako ovakvu odredbu u ženidbenim ugovorima nisu smjeli ugovoriti oni srodnici koji su po zakonu bili obvezni predati miraz nevjesti. Pravo koristiti ovu mogućnost imali su samo treći koji s nevjestom nisu bili u srodničkom odnosu. Rušnov, 1910., str. 618. O istome vidi: Jurašić, 1878., Poglavlje V. *O ženitbenih Pogodbah*).

³³ Nastanak ovog instituta vezuje se uz justinijansko pravo prema kojem je muž, u istom iznosu u kojem mu je određen miraz, bio obvezan obećati ženi dar „*donatio propter nuptias*“. Žena nije imala pravo uživanja dara za vrijeme trajanja braka. Razlika rimskog instituta u odnosu na uzmirazje uočava se u vrijednosti jer miraz i uzmirazje nisu nužno morali biti jednaki, ali i u tome što žena zakonom stječe vlasništvo uzmirazja nakon muževe smrti Rušnov, 1910., str. 620).

³⁴ Drugačije je određeno samo u slučaju rastave braka muževom krivnjom.

miraza bilo dostatno za predaju uzmirazja. Ako je neki ženidbeni ugovor u svojem sadržaju regulirao uzmirazje, a miraz nije predan mladoženji, tada su se na uzmirazje primjenjivala pravila o darovanju za slučaj smrti (Rušnov, 1910., str. 620).

Nerijetko su bračni ugovori u svojem sadržaju regulirali institut jutrenjeg dara. Radi se o institutu koji nije reguliran mađarskim običajnim pravom pa se primjena jutrenjeg dara može iščitati u ženidbenim ugovorima sastavljenima nakon stupanja na snagu OGZ-a. Jutrenji dar muž je obećavao ženi prvog jutra nakon vjenčanja i premda je izvorna svrha instituta bila vezana uz darovanje u znak konzumacije braka, uvjet isplate jutrenjeg dara prema § 1232 OGZ-a nije bila konzumacija, već samo zaključenje braka (Rušnov, 1910., str. 622).³⁵

Ženidbeni ugovori sastavljeni na području Slavonije i Baranje često su sadržavali i pogodbu nasljednog karaktera. Tom su pogodbom supružnici međusobno ili jedan supružnik drugom obećavali buduću ostavinu ili određeni dio ostavine, a drugi je supružnik navedenu ostavinu pogodbom prihvaćao (Winiwarter, 1825., str. 346; Staubenrauch, Von, 1858., str. 449-451). U skladu s § 531 OGZ-a ostavina je predstavljala skup svih prava i obveza pokojnika, ako ta prava i obveze nisu utemeljeni isključivo na njegovim osobnim odnosima. Kada pogodba ne bi sadržavala dio ostavine ili cijelu ostavinu, već samo određenu stvar, tada se nije radilo o nasljednoj pogodbi, već o darovanju za slučaj smrti.

Kada je riječ o formi ugovora, ti su ugovori morali biti sastavljeni u skladu s uvjetima potrebnim za valjanost pisane oporuke. Stranke su ugovor mogle sastaviti osobno, u prisustvu dvaju svjedoka. Stroži oblik sastavljanja ugovora uveden je kako bi se spriječile zlouporabe koje su u ovim ugovorima bile značajno učestalije no u ostalim ženidbenim raspoložbama. Nerijetko je valjanost bračnog ugovora koji je sadržavao i nasljednu pogodbu bilo teško utvrditi s obzirom na to da je takav ugovor imao obilježja i zamijenite oporuke normirane u sadržaju § 579-580. OGZ-a. O tome svjedoče neki primjeri iz sudske prakse kraljevskih kotarskih sudova.³⁶

³⁵ Žena je bila ovlaštena tražiti isplatu jutrenjeg dara tri godine nakon zaključenja braka. Vidi § 1495 OGZ-a.

³⁶ „Niie nasljedna pogodba već ugovor o zajednici dobara“, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. XV, br. 47, 1921., str. 218-220. Radi se o rješidbi kotarskog suda u ST. P. od 30. studenog 1917. br. 6621. *Du li zamjenita oporuka ili nasljedovna pogodba?* (§§ 579 i 580 ogz., odnosno § 1248 i 1249 u savezu sa § 1253 ogz), *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, God. XV, br. 11., 1889., str. 80-82; „... nasljedovna pogodba i po svojem obliku i po posljednjih jednaka pismenoj oporuci; jer ju zakon spominje u poglavlju 9 II. diela O. g. z., u kojem govori ob očitovanju posljednje volje; jer ju u SS 533 i 534 O. g. 2. stavlja uz oporuku kao naslov za pravo nasljedstva; jer u SS 1252 i 1253 O. g. z. supruga, koji svoje pravo na zaostavštinu umrvšega ženitbenoga druga temelji na nasljedovnoj pogodbi, nazivlje nasljednikom, i jer su napokon zakonski razlozi za vanredno kraće vrieme zastare za nasljedovnu pogodbu, kao i za oporuku nedvojbeno isti: to se mora držati, da i pravo uništiti nasljedovnu pogodbu, koju zakon uzporedjuje očitovanju posljednje volje, zastaruje za tri godine.“ „Propis s 1487 O.g. 2. proteže se svakako i na nasljedovne pogodbe“. *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, God. XV, br. 11., 1889., str. 198-199.

4. ANALIZA ŽENIDBENIH UGOVORA ZAKLJUČENIH PRED OSJEČKIM I DARĐANSKIM NOTARIMA

U promatranom razdoblju 1871. – 1910. godine na području Osijeka djelovala su dva javna bilježnika, Ivan Cekorić (1871. – 1899.) i Vaso Gjurgjević (1886. – 1910.).³⁷ Detaljnom raščlambom sadržaja isprava sastavljenim pred ovim bilježnicima razvidno je kako je u pogledu sadržaja isprava dosljedno primijenjeno austrijsko pravo sadržano u odredbama OGZ-a, kako je u pogledu forme isprava evidentna primjena austrijskih propisa o bilježništvu, tj. Bilježničkog reda iz 1855. te Bilježničkog reda iz 1871. Istraživanjem se u nastavku nastojalo obuhvatiti djelatnost darđanskog javnog bilježnika Pala Urszinyja (1887. – 1910.) koji je u istom razdoblju djelovao na području Baranje. Na tom se području, koje je bilo sastavni dio Ugarske do 1921., tj. do potpisivanja Trianonskog mirovnog ugovora, osim austrijskog OGZ-a primjenjivalo i ugarsko pravo, a kada je riječ o pravu relevantnom za formu ženidbenih ugovora na snazi je bio ugarski Zakon o bilježništvu iz 1874. (Šimončić-Bobetko, 2000., str. 105).³⁸ Zanimljivo je i da su sve isprave koje je sastavio javni bilježnik napisane na mađarskom jeziku.³⁹

U ovom dijelu istraživanja, osim detaljne raščlambe sadržaja ženidbenih ugovora, tj. naravi imovinskih raspoložbi između bračnih drugova, nastojat će se utvrditi jesu li i u kojem opsegu utemeljeni na odredbama relevantnog prava. Nadalje, s obzirom na primjenu dvaju različitih normativnih okvira, kada je riječ o javnobilježničkim propisima nastojat će se utvrditi imaju li oni utjecaj i na sadržaj ženidbenih ugovora te na njihovu formu.

Prije no što se započne s analizom sadržaja isprava, mora se napomenuti kako je u nekim dijelovima isprava vidljivo oštećenje ili je zbog prolivene tinte utvrđivanje imena ugovornih stranaka obilježeno poteškoćama. Isprave su posložene prema datumima sastavljanja, no najčešće nisu označene brojem. Sastavljene su od strane javnih bilježnika u prisustvu stranaka i dvaju svjedoka što je razvidno iz

³⁷ Kraljevski javni bilježnik Ivan Cekorić u razdoblju svojeg djelovanja vjerojatno je sastavljao i ženidbene ugovore, međutim, u sadržaju arhivskog fonda koji sadržava pet knjiga niti jedan nije sačuvan.

HR-DAOS- 135; CEKORIĆ, IVAN – Osijek (1855-1941); 1871-1899: knj. 5; 0,2. SI. S druge strane, kraljevski javni bilježnik Vaso Gjurgjević u razdoblju djelovanja sačinio je niz ženidbenih ugovora od kojih većinu na njemačkom jeziku. U sadržaju fonda pronađeno je 17 isprava, većinom na njemačkom jeziku. Dvjema je zbog oštećenosti isprava bilo nemoguće utvrditi točan sadržaj. HR-DAOS- 878; GJURGJEVIĆ, VASO – Osijek (? – ?); 1886-1910: kut. 1; 0,1. SI.

³⁸ „Na hrvatsko-slavonskom i dalmatinsko-slovenskom pravnom području bili su na snazi austrijski propisi o bilježništvu (Bilježnički red iz 1855. i Bilježnički red iz 1871.), a na pravnom području Međimurja, Baranje, Bačke i Banata“ (Krešić, 2010., str. 94-96).

³⁹ Isprave su sadržane u 3 kutije, a svi ženidbeni ugovori označeni brojevima između 1 i 279 dio su 3. kutije zajedno s drugim ispravama. HR-DAOS- 1610; URSZINY, Pal – Darda (1887-1910); 1887-1910: kut. 3.

sadržaja isprava.⁴⁰ Kako je sastavljanje ženidbenih ugovora zadiralo duboko u pravnu sigurnost stranaka, morali su biti sastavljeni u skladu s javnobilježničkim propisima. To bi značilo da su stranke imale na raspolaganju dvije mogućnosti. U § 44 Bilježničkog reda iz 1855. predviđeno je da privatne isprave mogu postati bilježničke ako stranke priznaju sadržaj isprave i potpis i ako se o tome sastavi bilježnički spis. Ispravu je potom trebalo predložiti i potpisati od strane dvaju svjedoka ili drugog javnog bilježnika. Nadalje, o ženidbenim je ugovorima u skladu s § 43 bilo moguće učiniti javnobilježnički spis u prisutnosti dvaju svjedoka ili drugog bilježnika.⁴¹ Na području Darde, gdje je javnobilježnička djelatnost bila usklađena s mađarskim propisima o javnom bilježništvu, tj. Člankom XXXV. Ugarskog sabora iz 1974.⁴² predviđa se oblik javnobilježničkog spisa za sve pravne poslove između supružnika koji su sadržavali imovinske raspodjebe.

5. ŽENIDBENI UGOVORI ZAKLJUČENI PRED OSJEČKIM JAVNIM BILJEŽNIKOM

Ženidbeni ugovori zaključeni pred javnim bilježnikom u Osijeku u razdoblju 1890. – 1904. godine uglavnom su napisani na njemačkom jeziku te su u naslovu dokumenta označeni nazivom *Ehevertrag* ili *Ehepact*.⁴³ Ukupno ih je sedamnaest očuvanih. Svi ugovori sastavljeni u ovom razdoblju sadržavali su odredbe o mirazu, većina i uzmirazju koji su nerijetko bili jednake vrijednosti. Primjerice, ugovorom zaključenim između Olge Gratzl i Stanka Pallaša u sadržaju odredbe II. i III. opisuje se vrijednost miraza te opreme što ju je nevjesta unijela u bračnu zajednicu, koja se sastojala od odjeće, namještaja, posteljine (u vrijednosti od 4000 kruna) te uzmirazja (4000 kruna) koje je mladoženja predao u vlasništvo nevjeste. Ugovorom se nadalje uređuje kako uzmirazje, kao i oprema koju je nevjesta donijela u brak čine njezino vlasništvo koje ne spada u zajednicu dobara stečenih u braku. Isto tako, miraz u vrijednosti od 2399 K ne ulazi u zajednicu dobara stečenih tijekom braka. Nadalje, stranke izričito uređuju kako će na uređenje njihovih odnosa u slučaju rastave braka

⁴⁰ „Pošto sam ovaj ugovor prema kazivanjima obih pogodbenih stranaka sastavio, nakon toga pročitao i rastumačio ga istima u istodobnoj i neprekidnoj prisutnosti svjedoka, izjaviše suglasno obje pogodbene stranke predamnom i pred potpisanim svjedocima, da su ovaj ugovor razumjele i da ga odobravajute ga vlastoručno predamnom potpišu, a na to ga potpišu vlastoručno oba svjedoka.“ Isto je u pogledu formalnosti sadržano i u drugim ženidbenim ugovorima. HR-DAOS- 878; GJURGJEVIĆ, VASO – Osijek (? – ?); 1886-1910: kut. 1.

⁴¹ Bilježnički red od 21. svibnja 1855. u: *Propisi o neparbenim pravnim poslovima i izvanparbeni postupovnik od 09. kolovoza 1854.*, Tiska i naklada knjižare L. Hartmana, Zagreb, 1900.

⁴² § 51 1874. évi XXXV. Törvénycikk, a királyi közjegyzőkről: „A jogügylet érvényességéhez közjegyzői okirat megkívántatik: a) a házasságok közti vagyoni viszonyokat szabályozó, továbbá a házastársak között kötött adásvevési, csere-, életjáradéki és kölcsönszerződéseknél, valamint egyéb jogügyleteknél, melyekben az említett személyek egymás irányában kötelezettséget vállalnak“.

⁴³ Navode se sljedeći ugovori između Mavra Krausza, oca zaručnice Jauste Krausz iz Valpova i zaručnika Samuela Bauera iz Pakraca (bez oznake datuma); između Jakoba Zwiebacka i Anne Zweiback rođ. Bichler zaključenog 16. siječnja 1899.; Jacoba Krausa i Berte Kraus 25. decembra 1899. te Olge Gratzl i Stanka Pallaša (bez oznake datuma), HR-DAOS- 878; GJURGJEVIĆ, VASO – Osijek (? – ?); 1886-1910: kut. 1; 0,1. SI.

primjenjivati odredbe § 1264-1266 OGZ-a. Nadalje, stranke su ugovorile da će u slučaju smrti jednog bračnog druga, onaj drugi biti nasljednik bračne imovine ako ne budu imali potomstva, ali navode kako u skladu s 1253. bračni drugovi mogu slobodno $\frac{1}{4}$ imovine raspodijeliti zasebnom oporukom. Kako nevjesta ima zakonitu kćer iz ranijeg braka, odredbe bračnog ugovora koje su se odnosile na nasljeđivanje imale su se primijeniti samo ako bračni drugovi tijekom braka ne steknu zajedničku djecu. U slučaju smrti jednog bračnog druga, bračnim ugovorom određeno je kako se na nasljeđivanje imaju primijeniti odredbe zakona, a kako preživjeli bračni drug stječe doživotno pravo uživanja zajedničkog imanja. U slučaju poništaja ili izmjene odredaba za slučaj smrti jednog bračnog druga (koje nisu sadržane u nasljednom ugovoru), imaju se poništiti i odredbe *eo ipso* drugoga.

Kako je odredba o mirazu sastojak svih ženidbenih ugovora, može se zaključiti da su budući supružnici bračni ugovor uglavnom zaključivali u pisanom radi dokazivanja činjenica u slučaju rastave braka. Sadržaj jednog ženidbenog ugovora svjedoči o tome koliko je miraz bio važan za buduću zajednicu, evidentno možda i razlog zaključenja braka između Jacoba Krausa i Berte Kraus. Naime, bračni je ugovor podnesen Kraljevskom sudbenom stolu u Osijeku kao nadležnom gruntovnom uredu u Osijeku radi uknjižbe prava zaloga na nekretnini upisanoj u gruntovni uložak br. 872 općine Tenje za osiguranje isplate miraza. U nekim je ugovorima miraz označen terminom „*Allatur*“.⁴⁴ Unatoč nespretnom korištenju terminologije, sadržaj pravnog posla usklađen je s pravilima OGZ-a. Miraz je prema svim ugovorima ostajao u vlasništvu žene: „*mom mužu dajem samo pravo na upravljanje u smislu 1239 OGZ-a dok sama pridržajem izključivo pravo vlasništva na tu glavnici...*“⁴⁵

Zabilježni su i ženidbeni ugovori u kojima su stranke samo ugovorile isplatu miraza i uzmirazja te osiguranje povrata miraza te uzmirazja založnim pravom nad

⁴⁴ *Allatur* je stari mađarski naziv za miraz. Premda je nakon stupanja na snagu OGZ-a bilo uobičajeno koristiti zakonsku terminologiju, tj. izraz *Heiratsgut*, u nekim se ugovorima može jasno uočiti uporaba starog ugarskog naziva za miraz koji potječe još iz tripartitnog prava. „*Allatura nostra cum dote romana in eo congruit, quod marito serviat ad facilius ferenda matrimonii onera*“ (Kelemen, § 469, 1, Verböcz, Part. I. Tit. 93. 8. 1. und Tit. 105). *Allatur* se sastojao u pokretnim stvarima, a ako je mladoženja darovao pokretne ili nepokretne stvari nevjesti prilikom njezinih zaruka ili vjenčanja, one su se označavale nazivom *paraphernum*. Razlika između miraza u skladu s odredbama OGZ-a i ugarskog instituta *allatur* može se svesti na sljedeće: *allatur*, tj. ono u čemu se sastojao nije nužno bio opisan u ženidbenom ugovoru za razliku od miraza koji je bio određen kvantitativno, a supruga je nad stvarima danim u *allatur* zadržavala puno vlasništvo (*In natura existentis [allaturae] verum dominium et proprietates, etiam durante connubio, semper penes uxorem manet*, Kelemen §. 469, 1, Verböcz Par. I. Tit. 106, 105., Verböcz, Par. I. Tit. 93. 8. 1. 100. pr. 105). Navedeni izvori citirani su prema: Jung, 1825., str. 28, 29. Vidi ugovor Jacoba Krausa i Berte Kraus, zaključen 25. decembra 1899., zatim Ženidbeni ugovor zaključen između Adolfa Fuchsa iz Đakova i Maxa Eichnera, oca nevjeste, Karoline Eichner, zaključen 1. kolovoza 1903., kao i ugovor naveden u idućoj bilješci.

⁴⁵ Ugovor br. 4063, zaključen 1. siječnja 1904. između Eme Reissmann i Leopolda Spitjeva.

imovinom mladoženje u korist nevjeste u slučaju njegove smrti.⁴⁶ Svrha osnivanja založnog prava jest osiguranje namirenja supruge u vrijednosti miraza i uzmirazja prije ostalih suprugovih vjerovnika u slučaju njegove smrti.

Određeni ugovori sastavljeni su kako bi se suprugu ekonomski osiguralo i zaštitilo u slučaju muževe smrti.⁴⁷ Postojale su različite mogućnosti osiguranja zaštite. Primjerice, svi su ugovori koji su sadržavali vrijednost miraza i uzmirazja sadržavali i odredbu o povratu miraza supruzi u slučaju suprugove smrti. Neki ugovori sadržavali su vrlo detaljne odredbe o načinu raspodjele imovine preminulog supruga i te odredbe zaista zaslužuju najviše pozornosti s obzirom na to da je visina nasljednog dijela supruge ovisila o duljini trajanja braka. Tako, primjerice, ako je brak trajao do tri godine, a suprug preminuo u navedenom razdoblju, supruzi se moralo vratiti miraz i opremu te je imala pravo naslijediti polovinu suprugova imetka, a drugu polovinu imala su naslijediti djeca. Ako pak u braku nije bilo djece, a supruga je umrla u prve 3 godine braka, miraz se trebao vratiti njezinim rođacima. Ako je umrla nakon šest godina braka, polovina miraza trebala je pripasti rođacima, a druga polovina suprugu koji bi je nadživio.⁴⁸ Zatim, ako su u braku rođena djeca, a supruga je umrla prije supruga, djeca su nasljeđivala i miraz i njezinu opremu. U sadržaju ovog ugovora osnovana je i zajednica dobara u skladu s odredbama zakona.⁴⁹ Zajedničkom imovinom upravljao je suprug, no imao je obvezu položiti račun supruzi o upravljanju njezinom polovinom imovine kao i uzmirazjem. Osnivanje služnosti plodouživanja nad svim nekretninama ženika nakon njegove

⁴⁶ Ženidbeni ugovor zaključen između Berte Bago, majke nevjeste Marije Bago iz Drenovaca te mladoženje Gaspara Wilfunga, listonoše, ugovor br. 8103, 24. prosinca 1900., Ugovor br. 4063, zaključen 1. siječnja 1904. između Eme Reissmann i Leopolda Spitjeva; Ugovor između Huga Fororza iz Ugarske te Margarethe Bachrauch iz Osijeka, zaključen 27. rujna 1905., Ženidbeni ugovor između Adolfa Fuchsa iz Đakova i Maxa Eichnera, oca nevjeste, Karoline Eichner, zaključen 1. kolovoza 1903. kojim se osniva založno pravo radi osiguranja isplate miraza, uzmirazja i nevjestine opreme nad svim pokretnim i nepokretnim stvarima ženika. Bračni je ugovor temelj za upis u zemljišne knjige kao i u trgovački registar.

⁴⁷ Tako primjerice Ženidbeni ugovor br. 1754/rep., zaključen 1. studenog 1899. između Darinke Penjić i Josipa Penjića, umirovljenog gradskog narednika, ne sadržava odredbe o mirazu i uzmirazju te se može zaključiti kako ni nisu predani prilikom zaključenja braka, ali sadrži odredbu kojom supruga u slučaju muževe smrti uživa doživotno pravo uživanja svih muževih nekretnina koje su detaljno opisane u ugovoru, dok vlasništvo nekretnina ima pripasti njegovim zakonitim nasljednicima iz prijašnjeg braka. Supruga Darinka u slučaju muževe smrti trebala je naslijediti sve njegove pokretne.

⁴⁸ Ugovor između Huga Fororza iz Ugarske i Margarethe Bachrauch iz Osijeka, zaključen 27. rujna 1905., Ugovor br. 5895-rep, zaključen između Josipa Fishera, ravnatelja mlina u Osijeku, oca nevjeste Lille Fisher i Krausza Lajosa, trgovca iz Szabatke 4. studenog 1905. Neki ugovori predviđali su i posebne odredbe u slučaju kada supruga umre nakon prve godine braka. Tada je suprug morao njezinim zakonitim nasljednicima vratiti miraz i opremu. U slučaju smrti supruge po isteku jedne godine braka, ugovorom je predviđena primjena odredbe § 758 OGZ-a sukladno kojoj suprug ima naslijediti sve pokretne stvari koje su činile njihovo kućanstvo.

⁴⁹ Isto je određeno u ugovoru zaključenom između Abrahamah Gruhhusta i Katarine Sieber 30. travnja 1907. Posebnost ovog ugovora jest i to što je u slučaju suprugove smrti njegova udovica stjecala pravo korištenja zajedničke imovine, no u visini njezina nasljednog dijela, s obzirom na to da je drugu polovinu imala naslijediti njegova kći iz prvog braka. Ista odredba vrijedila je i u slučaju smrti supruge jer je i ona imala zakonitu djecu iz ranijeg braka. Ugovor je sadržavao i posebnu odredbu prema kojoj su djeca Katarinina imala biti nasljednicima njezine imovine pri čemu se misli na njezin miraz, ali i na zajedničku imovinu stečenu u braku. O zajednici dobara vidi ugovor br. 9896. zaključen između Ivana Bukšega, trgovca galanterijskom robom i Ivanke Bukšeg, rod. Kohn, 9. kolovoza 1907. Posebnost posljednjeg ugovora jest i to što ga se ima smatrati i zamjenitom oporukom.

smrti uobičajeno je u ugarskom pravu, što će se prikazati u nastavku, no može se uočiti i u ugovoru br 1754.⁵⁰

Neki su ugovori obvezivali supruga na isplatu određenog iznosa potrebnog za uzdržavanje supruge u slučaju rastave braka, nazivajući institut alimentacijom.⁵¹ U svim je ugovorima određeno kako se alimentacija treba isplaćivati samo do trenutka razvrgnuća zajedničkog kućanstva ili do donošenja konačne odluke o rastavi braka. U ugovorima je navedena i odredba prema kojoj supruga gubi pravo na uzdržavanje ako se tijekom sudskog postupka dokaže njezina krivnja za rastavu bračne zajednice.

6. ŽENIDBENI UGOVORI ZAKLJUČENI PRED DARDANSKIM JAVNIM BILJEŽNIKOM

Detaljnom raščlambom ženidbenih ugovora zaključenih pred javnim bilježnikom u Dardi Ursziny Palom u razdoblju 1910. godine nisu se utvrdila odstupanja od onih ranije analiziranih.⁵² U ovom slučaju važno je napomenuti kako su ugovore zaključivali uglavnom predstavnici mađarske nacionalnosti što je imalo značajan utjecaj na jezik, ali i na sadržaj ugovora. Područje Baranje, koje je teritorijalno pripadalo Ugarskoj u razdoblju na koje se referiramo bilo je izloženo utjecaju ugarskog privatnog prava koje je nakon 1861. temeljeno na odlikama mađarskog vrhovnog sudišta, Kurije (Svoboda, 1926., vidi uvod na str. VI).⁵³ No, donošenjem Zakona o bračnim odnosima iz 1894. ovo je područje uređeno ugarskim zakonodavstvom.⁵⁴

Svi analizirani ugovori napisani su na mađarskom jeziku i u naslovu označeni mađarskim nazivom „*Házassági szerződés*“, što u prijevodu znači ženidbeni ugovor. Kada je riječ o sadržaju ugovora, mora se primijetiti kako su ugovori

⁵⁰ Vidi bilješku 45. Isto se može primijetiti u ugovoru između Abrahama Gruhhusta i Katarine Sieber.

⁵¹ Iznosi alimentacije varirali su ovisno o ekonomskim prilikama supruge, no u većini slučajeva nisu ugovoreni iznosi niži od 80 ili viši od 120 kruna. Ugovor između Huga Fororza iz Ugarske i Margarethe Bachrauch iz Osijeka, zaključen 27. rujna 1905., Ženidbeni ugovor zaključen između Adolfa Fuchsa iz Đakova i Maxa Eichnera, oca nevjeste, Karoline Eichner, zaključen 1. kolovoza 1903., Ugovor br. 5895-rep, zaključen između Josipa Fishera, ravnatelja mlina u Osijeku, oca nevjeste Lille Fisher i Krausza Lajosa, trgovca iz Szabatke 4. studenog 1905., Ugovor br. 9896., između Ivana Bukšega, trgovca galanterijskom robom i Ivanke Bukšeg, rođ. Kohn, zaključen 9. kolovoza 1907., Ugovor između Aleksandra i Gisele Eichner, zaključen 4. studenog 1905.

⁵² Arhivski fond ovog javnog bilježnika u razdoblju 1887. – 1910. sadrži tri očuvane kutije. Ženidbeni ugovori sadržani su u trećoj, a ukupno je sačuvano devet ženidbenih ugovora.

⁵³ U tu svrhu car Franjo Josip naredio je obnovu zasebnog mađarskog Vrhovnog suda, tj. Kraljevske kurije (Curia Regia), pod vodstvom vrhovnog kraljevskog suca. Tu je poziciju zauzeo izvanredni mađarski nacionalni vođa, grof György Apponyi. Pod njegovim vodstvom održana je konvencija u Pešti od siječnja do ožujka 1861. godine, koja je ušla u povijest pod nazivom Judex-Curial Conference. Cilj konferencije bio je utvrditi kako će se obnoviti stari mađarski zakon. Uspjela je izraditi dokument koji će biti osnova mađarskog pravnog sustava u narednim desetljećima. To su bila „Privremena sudska pravila“ (Ideiglenes törvénykezési szabályok); trebala su pružiti priručnik pravosuđu o tome kako i koji zakon primijeniti prije provođenja zasebne mađarske kodifikacije. Stari privatni mađarski zakon i njegovi izvori od prije 1848. godine u potpunosti su obnovljeni, dok su propisi koje su austrijske vlasti uvodile nakon 1849. godine opozvani, proglašeni nevaljanima i nepostojećima, a u potpunosti je obnovljen stari obiteljski i nasljedni zakon (Almási, 1924., str. 20; Hamza, 2008., str. 536-537; Bokwaa, Jarosz, 2020., str. 71-72).

⁵⁴ 1894: XXXI. törvénycikk a házassági jogról.

zaključeni na ovom području, različito od onih osječkih, rijetko sadržavali odredbe o mirazu, s obzirom na to da je miraz utvrđen u samo jednom ugovoru.⁵⁵ U hrvatsko-ugarskom pravu bilo je upitno može li žena raspolagati svojim mirazom za vrijeme trajanja braka, jer se u tekstu Tripartita spominje samo takva raspoložba udovice. Međutim, neki autori navode kako je žena mogla raspolagati svojim mirazom za vrijeme trajanja braka (Sporčić. I., 1884., str. 98). O tome svjedoči i sadržaj ugovora broj 101⁵⁶ gdje je jasno navedeno kako žena može raspolagati mirazom kojem je primarna svrha unapređenje muževa poslovanja. Ovdje je važno napomenuti kako austrijsko pravo OGZ-a takvu mogućnost nije poznavalo. A i svi ugovori zaključeni na osječkom području upravu mirazom isključivo su prepuštali ženiku, tj. suprugu.

Nadalje, ovi ugovori također nisu poznavali institut uzmirazja, što postaje tim više očito što su stranke iznimno rijetko dogovarale miraz. Samo je jedan ugovor sadržavao odredbe o ženidbenom daru.⁵⁷ Kako OGZ-om nije definiran pojam ženidbenog dara, a sadržaj drugih reguliranih instituta sadržajno ne korespondira ovoj vrsti imovinskih raspolaganja, ovaj ugovor nije moguće tumačiti primjenom odredaba mjerodavnog prava u trenutku zaključenja tog pravnog posla. Sadržajno je ovakva vrsta raspolaganja najpodudarnija sa starim ugarskim institutom *paraphernum* (Von Jung, 1825., str. 182-184).⁵⁸ Ovaj je institut osobito važan i čest u okviru ženidbenih ugovora koji su zaključeni na ugarskom području. Naime, može ga se nazvati i umnoženjem miraza kao što je to slučaj uzmirazja u § 1230 OGZ-a (Von Jung, 1825., str. 180-184). No, različito od uzmirazja kojem je bilo mjesta samo u slučaju kada je u ženidbenom ugovoru dogovoren i miraz, u sadržaju ugovora zaključenih između predstavnika mađarske nacionalnosti miraz nije spomenut. Ovdje je važno naglasiti i da ugarski zakoni nisu poznavali instituciju miraza koja bi sadržajno bila podudarna s mirazom iz § 1218 OGZ-a, a razlike između ugarskog miraza, *allatur*, te austrijskog *heiratsgut* već smo prethodno spomenuli. Iz istog razloga niti jedan institut ugarskog ženidbenog prava sadržajno u potpunosti nije podudaran s institutom uzmirazja (Von Jung, 1827., str. 266).

⁵⁵ Ugovor br. 101, zaključen 3. travnja 1910. između Márie Prohászka i Lajosa Magáta. Ugovorom je ženik primio iznos od 4000 kruna na vrijednost miraza te se obvezao svotu koristiti za unapređenje svojeg poslovanja. Navedeni je iznos smjela koristiti i supruga te njime raspolagati kao dijelom svojeg vlasništva. Ugovor je sadržavao i odredbe o raspolaganju mirazom u slučaju smrti supružnika, no u tom pogledu nisu vidljiva značajna odstupanja od onih u ugovorima osječkih bilježnika.

⁵⁶ Vidi sadržaj u bilješki 52.

⁵⁷ Ugovor br 116, zaključen 4. travnja 1910. između Éve Józan i Móricza Sándornéa sadrži odredbu o ženidbenom daru, koji je izražen kao suvlasnički dio dviju nekretnina te onih nekretnina koje je ženik trebao naslijediti od svojeg djeda u protuvrijednosti od 200 kruna.

⁵⁸ *Paraphernum* je ono što je žena dobila od vjerenika ili njegovih ili svojih roditelja kao dar ili kaparu povodom vjeridbe ili vjenčanja. U ugarskom pravu taj se dar sastojao uglavnom od pokretnina, odjeće, nakita, dragog kamenja i sl., a žena je njima mogla raspolagati za vrijeme trajanja braka kao i nakon smrti supruga. Ženik je mogao obećati dar prilikom vjeridbe ili vjenčanja i u tom je slučaju predaja stvari trebala uslijediti u ugovorenom vremenu (... "*vestes et aliae quaelibet res cum sponsa per parentes vel fratres, aut alios quospiam tempore sollemnitatis nuptiarum, aut desponsationis, vel subarhationis ejus datae*"; "... *obligatio tamen per sponsum sponsae titulo Parapherni cum consensu genitorum data, invalidari non solet, cum titulus lae 100. res ejusmodi titulo Parapherni donatas, alioque privilegiatas, statueret, ut si*" (Verböcz, 1751., Par. I. Tit. 100).

Više o učincima obećanja vjenčanog dara bez predaje vidi: Von Jung, J., 1825., str. 182-184.

Ugovorne stranke na području Baranje bile su sklonije ugovarati instrumente osiguranja žene u slučaju smrti supruga, nego instrumente koji su pružali ekonomsku podršku supružnicima za vrijeme trajanja braka. O tome svjedoče ugovori koji su regulirali udovičku plaću, tj. ono što se određivalo ženi ako „ubudovi“.⁵⁹ Zaključcima Judex kurijalne konferencije iz 1861. izravno je regulirano ovo pitanje.⁶⁰ U nekim slučajevima sadržaj ugovora bio je jednostavan te su stranke ugovarale iznos koji je udovi trebao biti isplaćen u slučaju smrti supruga,⁶¹ a u drugim slučajevima osnivalo bi se pravo služnosti plodouživanja nad nekretninama za udovu kako bi je se time zaštitilo od zakonitih nasljednika što je osobito često u slučajevima kada su supružnici imali djecu iz ranijih brakova.⁶² Navedena je regulacija preuzeta iz *Tripartituma*⁶³ te dosljedno primijenjena u sadržaju ugovora br 80. i 134.⁶⁴ Prema odredbama tripartitnoga prava, „... udovu se moralo snabdijeti hranom, odijelom, i svim drugim potrebama za održavanje prema prihodima nekretnina te joj se moralo vratiti iznos ženidbenog dara te bračne nagrade. Nadalje, sve dok je udova nosila bračno ime pokojnog supruga nije ju se moglo odstraniti iz nekretnina, stana ni dvorišta muževljeva“ (Svoboda, 1926., str. 71).

Ostale institucije ženidbenog prava koje su ranije spomenute u okviru raščlambe ženidbenih ugovora na osječkom području nisu sadržane niti regulirane u tekstu ugovora zaključenih pred darđanskim bilježnikom.

⁵⁹ Vidi § 1242 i 1243 OGZ-a.

⁶⁰ O udovičkom zakonu (Jus viduale): § 16 *Corpus Juris Hungarici* -Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (1861). „Az özvegyi jog tekintetében a magyar törvények rendeletei ujra hatályba lépnek; azonban e jog megszüntését csak a leszármazó egyenes örökösök követelhetik.“

⁶¹ Ugovor br 241. zaključen 25. kolovoza 1910. između supružnika Istvána Dvornicsa i Milánke Lyubovics. Ugovorom je određena svota od 600 kruna; Ugovor br. 267, zaključen 9. rujna 1910. između Lajosa Bálinte (ranije oženjenog za Máriával Gál) i Juliane Király. Ugovorom je određena svota od 1000 kruna.

⁶² Ugovor br. 160, 22. travnja 1910., zaključen između Jánosa Benóa i Éve Subasa. Udovica je uživala polovicu kuće i vrta pod brojem 69 u Várdaróczu i 200 kruna godišnje rente koju će godišnje plaćati nasljednici za vrijeme njezina udovištva. Ugovor br. 134, zaključen 2. svibnja 1910. između Miklósa Stanga i Erzsébeta Folk, kao plodouživanje nudi stražnju sobu, potkrovlje iznad sobe, polovicu zimske i ljetne kuhinje, svinjac, kokošinjac, pola kućnog vrta i voćnjaka te zajedničko korištenje dvorišta, za vrijeme udovištva. Kao služnost supruzi, isporučuje se godišnje nakon berbe / 2 ½ / dvije i pol kvinte čiste pšenice, isto toliko kukuruza, / 250 / dvjesto i pedeset litara vina, puno tvrdog drva za ogrjev u listopadu svake godine, / 50 / pedeset kruna gotovine, jedan u ožujku svake godine tromjesečni odojak i potrebni transporti, obvezujući svoje nasljednike da precizno isporuče ovu ponudenu služnost njegovoj ženi. U Ugovoru br. 80, zaključenom 15. ožujka 1910. između Jánosa Fabera i Anne Konrad, u slučaju formalne smrti Jánosa Fabera, drugoj supruzi Anni Konrad, u zamjenu za udovičino pravo, na njezino ime upisat će se pola depozita br. 104 Baranyaszentistván. Također da bude napisano na njezino ime i na ime njezine malodobne djece, polovica kuće parcele br. 1. 57/1; 57/2 i 58 i 94. Za vrijeme udovištva, njezini nasljednici moraju joj svake godine nakon žetve dati 4 metra čiste pšenice, pomoć u nošenju drva i balege, oranju, sjetvi vlastitim žitaricama iz vrtova. Omogućuje se uknjižba ponudenog prava služnosti bez daljnjeg odobrenja u korist supruge.

⁶³ Vidi: *Tripartitum*, I, 67, 2. i I, 98, 1.

⁶⁴ Vidi bilj. 60.

7. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Detaljnou analizom ženidbenih ugovora obuhvaćenih ovim istraživanjem, osim razlika u broju zaključenih ugovora kao i mjerodavnom pravu koje je primijenjeno na području grada Osijeka te Darde, uspjela su se utvrditi i različita obilježja pojedinih ugovora ovisno o tome kojem su mjerodavnom pravu pripadali. Za miraz, koji je bez sumnje najpoznatiji i učestalo korišten ženidbeni institut u ugovorima na području Osijeka, uočava se različita uporaba termina *Heiratsgut*, *Allatur*, ali i *Ausstattung*. Terminološka nepreciznost ipak nije utjecala na sadržaj ugovora. Miraz kao sastavni dio svih ugovora uglavnom se predavao u novčanom iznosu. Različito od srednjovjekovnog miraza uređenog u odredbama Tripartita, predstavljao je imovinu koju je žena dobila od svoje obitelji. Nasuprot mirazu, ženi su nevjestama predavali uzmirazje u približno jednakom iznosu. Na ugarskom području nije zabilježena uporaba ovog instituta kao ni uporaba instituta uzmirazja. Unatoč tome, uspjelo se utvrditi primjenu starog ugarskog instituta ženidbenog dara, tj. *paraphernum* koji nije u potpunosti podudaran institutom uzmirazja, ali je predstavljao uvećanje miraza. Ono što se može konstatirati kao osobitost ugovora na osječkom području jest da su redovito sadržavali imovinske odredbe i davanja u svrhu lakšeg održavanja bračnih tereta dok su ugovori zaključeni na ugarskom području koristili instrumente osiguranja za žene u slučaju smrti njihovih supruga. S tim u vezi osobita je primjena udovičkog prava, *ius viduale*. U skladu § 16 *Corpus Juris Hungarici* na pravni položaj udovice primjenjivali su se isključivo ugarski zakoni prema kojima je svaka udovica imala pravo na dostojno uzdržavanje nakon muževe smrti koje je bilo ograničeno samo u mjeri u kojoj se moralo poštovati nužni dio njegovih zakonskih nasljednika. Udovica je ostvarivala pravo i na plodouživanje zajedničke kuće i ostalih dijelova imanja do svoje smrti. Različito od toga, OGZ-om je regulirana samo udovička plaća, u iznosu koji je varirao ovisno o okolnostima slučaja. U ženidbenim ugovorima na osječkom području nerijetko se za ovaj institut koristio naziv alimentacija. Dok su ženidbenim ugovorima na osječkom području supružnici nerijetko uređivali međusobno nasljeđivanje u slučaju smrti jednog supružnika te time ugovorima priznavali učinke oporuke, to u baranjskim ugovorima nije bio slučaj. Niti jednim ugovorom supružnici nisu regulirali pitanja nasljeđivanja. Zaključno se može konstatirati kako su ugovori na području primjene OGZ-a u potpunosti slijedili zakonski okvir te su stranke vlastitom autonomijom uređivale samo one institute koji su regulirani austrijskim ženidbenim pravom. Korištenje stare terminologije u ponekim slučajevima ipak nije utjecalo na primjenu drugog prava, tj. običaja. S druge strane, na području primjene ugarskog prava vidljiva je uporaba instituta sadržajem nepoznatih austrijskom pravu, koji potječu iz Tripartita. Primjena običajnog prava u ugovorima s početka 20. st. jednim je dijelom unijela pravnu nesigurnost pri sastavljanju ovih isprava, ali je zasigurno posebno uređila imovinskopravne osobitosti položaja žene u bračnoj zajednici, ali i nakon nje, koje bi trebalo zasebno istražiti.

BIBLIOGRAFIJA

1. Almasi, A. (1924.), *Ungarische Privatrecht*, Band 1., Wien, Walter de Gruyter, Co. Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=lkn2DwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Anton+Almási%22&hl=hr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
2. Andrić, T. (2014.), *Život splitskog puka u srednjem vijeku: primjer obrtnika sredinom 15. stoljeća*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji. Dostupno na: <https://repozitorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud:974>
3. Bander, T. (2009.), *Negotiating Marriage: Artisan Women in Fifteenth-Century Florentine Society*, Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj2lu2h7evwAhWM5KQKHfaYAaMQFjAKegQIBBAD&url=https%3A%2F%2Fconservancy.umn.edu%2Fbitstream%2Fhandle%2F11299%2F53366%2FBender_umn_0130E_10538.pdf%3Fsequence%3D1%26isAllowed%3Dy&usg=AOvVaw3ktw-7kn4neDZ9rfR8teD6
4. Béli, G.; Petrak, M.; Žiha, N. (2012.), „Corpus Iuris Civilis i Corpus Iuris Hungarici – Utjecaj rimske pravne tradicije na ugarsko-hrvatsko pravo“ // *Suvremeni pravni izazovi: EU – Mađarska – Hrvatska / Župan, Mirela; Vinković, Mario (ur.)*, Pečuh-Osijek: Gradska tiskara Osijek d.d.
5. Beuc, I. (1989.), *Povijest država i prava na području SFRJ*, Zagreb, Narodne novine.
6. Bokwaa, K., Jarosz, I. (2020.), „The History of Old Hungarian Private Law. An Unexpected Answer to Modern Challenges?“, *Russian Journal of Legal Studies*, 2020., 7 (2), 69-76.
7. Centralblatt, „Ženitbena pogodba: ako baba vjerenice naprosto bez ikakove formalnosti obreče miraz, to ne vredi“, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, God. XVIII, br. 11, 1892., 31-32.
8. Cvitanić, A. (2002.), „Iz dalmatinske pravne povijesti“, Split, Književni krug.
9. *Decretum Gratiani*, Dostupno na: https://geschichte.digitale-sammlungen.de/decretum-gratiani/kapitel/dc_chapter_3_3235 Dostupno na: http://dlib-pr.mpg.de/m/kleioc/0010/exec/smallpage/%22159331_00000214.gif%22 Dostupno na: http://www.ejournal25.com_journals_n/1597937776.pdf Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:412547>
10. Ehrenzweig, A. (1937.), „System des oesterreichischen allgemeinen Privatrechts“, *Zweite Auflage*, 7. Aufl. des von L. Pfaff aus dem Nachlasse des Josef Krainz herausgegeben Systems des oesterreichischen allgemeinen Privatrechts), Wien, Manz.
11. G. ŠT., „Propis s 1487 0.g. 2. proteže se svakako i na nasljedovne pogodbe“, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, God. XV, br. 11, 1889., 198-199.
12. Gábriš, T. (2014.), *Edition of the Provisional Judicial Rules of the Judex – Curial Conference from 1861 and the Methodology of Editions of Historical Legal Sources*, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa 7/2014, Krakow, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. 463-483.

13. Gavella, Nikola, Alinčić, Mira, Klarić, Petar, Sajko, Krešimir, Tumbri, Tanja, Stipković, Zlatan, Josipović, Tatjana, Gliha, Igor (1994.), *Hrvatsko građanskopravno uređenje i kontinentalnoeuropski pravni krug*, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu.
14. Glavan, B. (2008.), „Miraz u Zadru u 14. st.“, *Historijski zbornik LXI* br. 2., p. 69-288. Dostupno na: <https://hrcaak.srce.hr/file/74492>
15. Gross, M. (1985.), *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, Globus, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
16. Hamza, G. (2008.), „Geschichte der Kodifikation des Zivilrechts in Ungarn“, *Nuario da Faculdade de Dereito da Universidade da Coruña*, 2008, 12; 533-544. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjNzJmh9-vwAhXE0aQKHcCFBoMQFjABegQIAxAD&url=https%3A%2F%2Fruc.udc.es%2Fdspace%2Fhandle%2F2183%2F7443&usq=AOvVaw149qYtVYwFu_vnePYkPIvo
17. Janeković Römer, Z. (1994.), *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII. do XV. stoljeća*, Dubrovnik – Zagreb, Zavod za povijesne znanosti HAZU – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta.
18. Janeković Römer, Z. (2007.), *Maruša ili suđenje ljubavi: bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*, Zagreb, Algoritam.
19. Jung, J. (1818.): *Darstellung des ungarischen Privat-Rechtes* Band 2, Wien, Bey B. Ph. Bauer.
20. Jung, Von, J. (1827.), *Darstellung des Ungarischen Privat-rechtes Nach dem in seiner Art als classisch allgemein anerkannten Werke: Institutiones Juris privati Hungarici des Herrn Emerich von Kelemen*, Erfter Band 3 weyte Auflage. Wien, Bey Carl Ferdinand Bed.
21. Jung, Von, J. (1825.), „Parallelen über die Rechte der Ehegatten in Beziehung“, *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde: Opseg 1825*, Izd. 2, Geisinger, 26-49. Dostupno na: <https://dlc.mpd.l.mpg.de/dlc/viewMulti/escidoc:17001>
22. Jung, Von, J. (1825.), „Parallelen über die Rechte der Ehegatten in Beziehung“, *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde: Opseg 1825*, Izd. 2, Geisinger, 368-390. Dostupno na <https://dlc.mpd.l.mpg.de/dlc/viewMulti/escidoc:17001>
23. Jung, Von, J. (1825.), „Parallelen über die Rechte der Ehegatten in Beziehung“, *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde: Opseg 1825*, Izd. 3, Geisinger, 177-193. Dostupno na: <https://dlc.mpd.l.mpg.de/dlc/viewMulti/escidoc:17001>.
24. Jung, Von, J. (1825.), „Parallelen über die Rechte der Ehegatten in Beziehung“, *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde: Opseg 1825*, Izd. 1, Geisinger, 177-188. Dostupno na: <https://dlc.mpd.l.mpg.de/dlc/viewMulti/escidoc:17001>.
25. Jurašić, I. (1878.), *Narodni hrvatski odvjetnik: ili savjetni priručnik SVAKOVRSTNIH POGODBAH, ILI UGOVORAH I DRUGIH ZAKONSKIH PISAMAHA, MOLBAH I. T. NACRTAN na temelju Obć. Gradj. Zakonika, Trgovačkog i Mjenbenog zakona, to*

- obzirom na postojeće različite zemljišne ili gruntovne, i druge najnovije austrijsko-ugarske zakone*, Rijeka, Tiskarna Franje Karletzky.
26. Kelemen, Imre (1818.), *Institutiones iuris hungarici privati* 2, Budae, Typ. Regiae Scientiarum Univer. Hungaricae.
 27. Klang, H. (1932.), *Kommenatar zum Allgemeinen Bürgerliches Gesetzbuch*, Dritter Band, Wien, Druck und Verlag der Oesterreichischen Staatsdruckere.
 28. Krešić, M. (2010.), „Javno bilježništvo na hrvatsko-slavonskom pravnom području 1859.–1941.“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, 91-126. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/60122>.
 29. Lalić, S. (1984.), Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odeljenjima u SFRJ: SR Hrvatska, *Volume 8 of Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odeljenjima u SFRJ*, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije.
 30. Lanović, M. (1929.), *Privatno pravo Tripartita*, Zagreb, Tisak Tipografija d.d.
 31. Linden, J. (1839.), Darstellung der in Oesterreich über die Rechtsverhältnisse der Ehegatten, Eltern, Kinder, Waisen und Pflegebefohlenen bestehenden Vorschriften, nebst den auf das Hausgesinde bezüglichen Anordnungen, 2. Ausg., Wien, Verlage von Carl Berold.
 32. Linden, J., 1834.: *Das österreichische Frauenrecht Band 1*, Wien, Verlage von Carl Berold. Dostupno na: <http://dlib-pr.mpier.mpg.de/m/kleioc/0010/exec/books/%22219521%22>
 33. Margić, J. (1996.), *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, Narodne novine.
 34. Matijević, V., „Du li zamjenita oporuka ili nasljedovna pogodba? (§§ 579 i 580 ogz., odnosno § 1248 i 1249 u savezu sa § 1253 ogz)“, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, God. XV, br. 11, 1889., 80-84.
 35. „Nije nasljedna pogodba već ugovor o zajednici dobara“, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, God. XV, br. 47., 1921. 218-223.
 36. Peres, Z. (2002.), *Házassági szerződéssek a törvény és a gyakorlat szerint a XVIII. – XIX. századi Magyarországo*, JURA v – PTE., évi 2002., 2, 77-87. szám. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjXn46N4OvwAhU2gf0HHfpxCqUQFjABegQIAxAD&url=https%3A%2F%2Fjura.ajk.pte.hu%2FJURA_2002_2.pdf&usg=AOvVawlwDmLjVh1unYT5MB7H9N_
 37. Peres, Z., 2019., „Prenuptial Agreements of the Hungarian Aristocracy in the Early Modern Era“, in: *Modernisation, National Identity and Legal Instrumentalism* (Vol. I: Private Law): ed. Studies in Comparative Legal History, Michał Gałędek, Anna Klimaszcwska Leiden-Boston, BRILL, 26-49. Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=OnnEDwAAQBAJ&pg=PR5&output=html_text&source=gbs_selected_pages&cad=3.
 38. Petrak, M. (2002.), „Rimska pravna tradicija i hrvatsko stvarno pravo“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, god. 52., br. 2, str. 1047-1050.

39. Pezelj, V., Štambuk Šunjić, M. (2018.), „Pravni položaj žene prema srednjovjekovnom Korčulanskom statutu“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Vol. 55 No. 3, str. 557-578., <https://doi.org/10.31141/zrpf.2018.55.129.557>
40. Popić, T. (2012.), „Zadarske mirazne parnice iz druge polovice 14. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 30 (2012), 30, 57-85.
41. Putz, C. (1870.), *System des ungarischen Privatrechtes*, Wien, Manz.
42. Rady, M. (2015.), *Customary Law in Hungary: Courts, Texts, and the Tripartitum*, Oxford, Oxford University Press.
43. Rittner, E. (1876.), *Oesterreichisches Eherecht*, Leipzig Duncker & Humblot.
44. Rušnov, A. (1910.), *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakonik*, 2. prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb: L. Hartman (Stj. Kugli).
45. Spevec, F. J. (1888.), *Ženitbeno imovinsko pravo. Pravnopovijesna razprava*, dio. I., Zagreb, Dionička tiskara u Zagrebu.
46. Sporčić. I. (1884.), „Pravni upliv razlike spola i posebna nasljedna prava osoba ženskoga spola u hrv.-ug. privatnom pravu“, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, God. X, br. 7, 98-109.
47. Staubenrauch, Von, M. (1858.), *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch: vom 1. Juni 1811 sammt den dazu erflossenen Nachtrags-Verordnungen und den über die Einführung dieses Gesetzbuches in Ungarn, Croatien, Slavonien, Serbien, dem Temeser Banate und Siebenbürgen getroffenen Bestimmungen, mit Rücksicht auf das praktische Bedürfnis*, Opseg 3, Manz.
48. Stein, P., 2007., *Rimsko pravo i Europa – Povijest jedne pravne kulture* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
49. Svoboda, M. (1926.), *Privatno pravo u Vojvodini i Međimurju (mađarsko privatno pravo) usporedjeno sa sistemom austr. O.g.z. s originala Slovačko privatno pravo J. Singera*, Zagreb, Tiskom Jugoslavenskog Novinskog d.d. (Ivan Malinar).
50. Šimončić-Bobetko, Z. (2000.), *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918. – 1941.*, Zagreb, Hrvatski Institut za povijest.
51. Van den Berg, Peter A. J. (2007.), *The Politics of European Codification* (Groningen-Amsterdam: Europa Law Publishing.
52. Vuković, M. (1955.), *Opći građanski zakonik – s novelama i ostalim naknadnim propisima*, Zagreb, Školska knjiga.
53. Werbőczy, I., Werbőczy, S. (1751.), „Opus tripartitum juris consuetudinarii regni Hungariae (etc.)“, *Corpus juris Hungarici (etc.) Tyrnaviae 1751*. Vol. 1., Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=m_BEAAAACAAJ&source=gbs_navlinks_s
54. Winiwarter, J. (1825.): „Von dem Erbvertrage und dem Advitalitätsrechte“, *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* / Hrsg. von Vincenz August Wagner. Wien: Geistinger, Jg. Bd. 1 (1825.). Dostupno na <https://dlc.mpdl.mpg.de/dlc/viewMulti/escidoc:17001>.

Izvori:

1. 1874. évi XXXV. Törvéncikk, a királyi közjegyzőkről, Zakon o kraljevskim bilježnicima, Zakonski članak XXXV iz 1874. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87400035.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D29,17.V.2021>.
2. 1894: XXXI. törvéncikk a házassági jogról,
3. *Corpus Juris Hungarici* – Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (1861.), <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86100002.TV&targetdate=&printTitle=Ideiglenes+Törvénykezési+Szabályok&referer=1000e>
4. Korčulanski statut – Statut grada i otoka Korčule, priredio i preveo Antun Cvitanić, Zagreb-Korčula, 1987.
5. Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272, uredili: V. Bogišić – C. Jireček, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, vol. 9, Zagreb, 1904.
6. Propisi o neparbenim pravnim poslovima i izvanparbeni postupovnik od 9. kolovoza 1854., Zagreb, Tiska i naklada knjižare L. Hartmana, 1900.
7. Statut grada Dubrovnika = Liber statutorum Civitatis Ragusii: sastavljen godine 1272: compositus anno MCCLXXII / na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka priredili i na hrvatski jezik preveli A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić, Državni arhiv, Dubrovnik, 2002.
8. Statut grada Iloka, prijevod: Lovro Kiš, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 1970.
9. Statut grada Splita, srednjovjekovno pravo Splita, 2. Izdanje, Split, Književni krug, 1987.
10. Statut grada Trogira, preveli i uredili Marin Berket, Antun Cvitanić i Vedran Gligo, Književni krug, Split, 1988.
11. Zadarski statut: sa svim reformacijama, odnosno novim uredbama donesenima do godine 1563. Sada ponovno izdali, kritičkim aparatom opskrbili te kazalom osoba, mjesta i stvari obogatili i na hrvatski jezik preveli Josip Kolanović i Mate Križman, Zadar, Ogranak Matice hrvatske, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 1997.
12. Zakon o bračnim odnosima, Zakonski članak. XXXI. iz 1894. dostupan na: http://www.ejournal25.com/journals_n/1597937776.pdfhttps://www.omnia.ie/index.php?navigation_function=2&navigation_item=%2F2048128%2F698714&repid=1, pristup, 15. V. 2021.

LEGAL FEATURES OF MARRIAGE CONTRACTS IN THE AREA OF OSIJEK AND BARANJA AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

For the study of property relations of spouses, property rights and legal status of married women, but also other institutes, the most famous of which is the girl's dowry in the period between the 19th and 20th centuries, marriage contracts are invaluable source. Although legal-historical science has valuable research on marital and inheritance law even when it comes to the area of Slavonia, the practical analysis of legal documents, ie marriage contracts, was missing in these studies. This research will try to reconstruct the content of marriage contracts preserved within the collection of notarial documents in the State Archives in Osijek. The purpose of the analysis of the content of documents is to investigate whether the contracting of property rights between spouses was a common practice in the social life of the citizens of Osijek and its surroundings, as well as the form and content of individual contracts. It will be sought to determine whether the regulated institutes in the observed period tended to provide insurance to spouses during the marriage or provided insurance to spouses after the death of one partner. In addition to the historical and legal approach to the content of archival material, this research will try to determine the relevant provisions of applicable law that regulated the mentioned institutes, but it should be noted that certain institutes are regulated by customary law in the midst of imprecise legal regulation.

Key words: *applicable law, marriage contracts, dowry, notarial documents, customary law*